

PROBLEMATIKA AGRESÍVNEHO SPRÁVANIA VO VYBRANÝCH PUBLIKÁCIÁCH DOMÁCICH AJ ZAHRANIČNÝCH ODBORNÍKOV¹

Zlatica HUEOVÁ

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici: Pedagogická fakulta

Abstrakt: Autorka sa v príspevku zaoberá problematikou agresívneho správania z pohľadu viacerých domácich aj zahraničných odborníkov. Uvádza stručný rešerš danou problematikou, poukazuje na niektoré výskumné zistenia, na potrebu a možnosti spolupráce viacerých odborníkov. V závere upriamuje pozornosť na vedecko-výskumné riešenie danej problematiky v rámci projektu VEGA.

Kľúčové slová: agresívne správanie, agresia, agresivita, škola, rodina a žiak mladšieho školského veku,

VÝCHODISKÁ

Agresívne prejavy v správaní žiakov považujeme často za poruchy správania alebo za sociálno-výchovné problémy, s ktorými sa v dnešnej spoločnosti stretávame čoraz častejšie. Je to problematika, ktorou je potrebné sa zaoberať vo všetkých spoločenských oblastiach, nielen v oblasti vzdelávania. Za posledné obdobie sa agresívnym správaním vo svojich odborných aj vedeckých štúdiách zaoberá viacero domácich aj zahraničných odborníkov. Najčastejšie sú to odborníci z oblasti psychológie, patopsychológie, pedagogiky, sociálnej pedagogiky, sociológie či sociálnej patológie.

K významným prácam z oblasti agresie, agresivity a agresívneho správania patrí publikácia *Agresivita a šikana medzi deťmi* od Pavla Říčana (1995). Autor tu spracoval výsledky českých a zahraničných výskumov zameraných práve na šikanovanie a iné agresívne prejavy medzi deťmi. Čermak, I. (1998) vydal odborné publikácie, v ktorých rozpracoval problematiku agresivity, agresie a agresívneho správania pod názvom *Lidská agrese a její souvislosti a Dětská agrese*. Vhľad do problematiky agresívneho správania žiakov nachádzame v knihe *Sociálna pedagogika*, v ktorej sa Bakošová, Z. (1999) zaoberá negatívnymi faktormi v školskom prostredí, medzi ktoré sa zaraďuje aj agresívne správanie a šikanovanie žiakov.

Kolář, M. (2000, 2001) sa vo svojich publikáciách *Skrytý svět šikanování ve školách* (2000) a *Bolest šikanování* (2001) venuje diagnostike, príčinám vzniku agresivity a jej

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0099/15 s názvom *Emocionálno-sociálne aspekty agresie v mladšom školskom veku v kontexte modernej školy*.

prevencii v školskom prostredí. Ondrejkoovič a kol. (2000) v knihe Sociálna pedagogika z roku 2001, vyčerpávajúcym spôsobom analyzujú problémy sociálnej patológie, do ktorej začleňujú aj agresívne správanie. Vo svojich statiach vyslovujú názory na mnohé problémy a súčasne poukazujú na ďalšie, doposiaľ neriešené otázky danej problematiky (Ondrejkoovič, P. a kol., 2000). Autorka Antier Edwige (2004) v publikácii Agresivita detí, dáva rady rodičom a vychovávateľom ako rozpoznať špecifické prejavy u detí v jednotlivých obdobiach ich veku a ako na ne správne reagovať a riešiť ich. Kariková, S. (2005) v publikácii Osobnostné a mentálne poruchy u detí a u mladistvých zo sociálne znevýhodneného prostredia sa venuje agresívnemu správaniu detí a mládeže. Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov od J. Hroncovej a kol., (2006) okrem iného rozpracováva aj problematiku agresívneho správania.

Zimová, Z. a kol. (2006) v knihe Sociálne vzťahy a problémy na školách autori poukazujú na rozvoj vzťahov medzi učiteľom a žiakom a medzi žiakmi navzájom. Zdôrazňujú potrebu vytvárania atmosféry v triede. Orientujú sa na možnosti riešenia problematiky agresívneho správania. Publikácia pozostáva z piatich častí. Časť *Infoservis* ponúka odkazy na existujúce inštitúcie, na ktoré je možné sa obrátiť so žiadosťou o pomoc. Autori uvádzajú možnosti spolupráce. Popisujú s kým je možné v škole spolupracovať, ako komunikovať s rodičmi alebo mimoškolskými organizáciami. V časti *Žiak ako jednotlivec* sa autori venujú témam ako učenie, správanie sa, zdravotné problémy žiaka a ich vplyv na celkový výchovno – vzdelávací proces. Jedna z častí je venovaná otázkam triedneho kolektívu. *Mimoškolské prostredie* je poslednou časťou publikácie, v ktorej autori reflektujú myšlienky a názory, ktoré si mladí ľudia osvojujú v čase mimo školy, pretože majú veľký vplyv na ich správanie počas vyučovania. Celá publikácia obsahuje **návody na riešenie** konkrétnych sociálnych problémov v školskom prostredí z psychologického hľadiska.

Autorkou publikácie Základy patopsychológie detí a mládeže je Kariková, S. (2007), ktorá oboznamuje čitateľa s celou škálou faktorov, ktoré sa podieľajú na patologickom vývine detí, popisuje kategórie konkrétnych porúch, a to tak z hľadiska etiológie, ako aj symptomatológie. Pri popise agresívneho správania uvádza odporúčania pre pedagógov, ktorí s takýmito deťmi pracujú. Határ, C. (2007) predkladá vysokoškolské učebné texty na tému Agresia žiakov očami sociálneho pedagóga. Autor sa nielen zahľbil do tajov uvedenej problematiky, ale odporúča učiteľom, odborníkom, či rodičom malého sprievodcu o základných otázkach identifikovania agresívneho správania žiakov, podľa jednotlivých stupňov sociálno-patologických javov ako je: etiológia agresívneho správania, jeho mapovanie a aj samotná identifikácia. Autorka Šimegová, M (2007) v knihe Šikanovanie v školskom prostredí

ponúka empirické zistenia, kde popisuje agresívne správanie medzi žiakmi z viacerých pohľadov. Agresivitu dáva do súvislosti s rôznymi teoretickými východiskami, poruchami správania, ich príčinami vzniku a zároveň uvádza podrobný prehľad programov na elimináciu a prevenciu v školách.

V publikácii Psychopatologie pro pomáhající profese sa Vágnerová, M. (2008) venuje všeobecným otázkam patológie ľudskej psychiky, príčinám, prejavom a dôsledkom od normy, problémom vyvolávaným sociálnymi faktormi. Agresivita a kriminalita školní mládeže od Matejčka, Z. (2009) je určená najmä širokej pedagogickej verejnosti a študentom učiteľských smerov ale i rodičom detí s agresívnymi prejavmi. Lovaš, L. (2010) v publikácii Agresia a násilie sa snaží poskytnúť základný obraz o najdôležitejších otázkach týkajúcich sa agresie vzhľadom na jej zložitosť a potrebu vidieť ju v rôznych súvislostiach. Prvá časť publikácie je venovaná všeobecnému pohľadu na agresiu s cieľom vysvetliť práve povahu agresie a jej príčiny. Druhú časť tvoria kapitoly týkajúce sa agresie v konkrétnom prostredí. Agresia je opísaná v dominantných sociálnych prostrediach ako škola, práca, domáce ale aj iné prostredie.

Hlavným zámerom knihy Pedagogické možnosti znižovania agresivity detí v školskom veku od autoriek Smikovej, E. - Kopányiovej, A. (2013) je pomôcť rozšíriť a aktualizovať profesijné kompetencie pedagógov v oblasti zvládania agresívneho správania detí v školách. Informácie obsiahnuté v tejto publikácii prispievajú nielen k porozumeniu príčin vzniku agresívneho správania sa žiakov v škole, k identifikácii cieľov agresívneho správania, ale i k preventívnym a intervenčným aktivitám zameraným na elimináciu agresívneho správania.

Agresívnemu správaniu a jeho prevenciou sa zaoberajú vo veľkej miere aj mnohé odborné časopisy ako Pedagogická revue, Pedagogika, Prevencia, Pedagogické rozhľady, Psychológia a patopsychológia dieťaťa, Rodina a škola, Sociálna prevencia, Vychovávateľ, Mládež a spoločnosť, Čistý deň a mnohé iné. Rovnako cenným zdrojom o aktuálnych informáciách nepochybne patria relevantné internetové zdroje, kde môžeme nájsť množstvo relevantných stránok, článkov a odborných diskusií, v ktorých sa pozornosť venuje problematike agresívneho správania.

V neposlednom rade je potrebné spomenúť aj Metodické usmernenie MŠ SR č. 7/2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach, ktoré vydalo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. Cieľom tejto vnútornej smernice je poskytovať základné informácie pedagogickým zamestnancom, ktorí sa podieľajú na výchovno-vzdelávacom procese. Informuje o formách a prejavoch agresívneho správania a šikanovania, o návrhoch na ich riešenie, spôsoboch ich preventívneho pôsobenia, o metódach riešenia a o potrebe spolupráce s rodičmi žiakov a príslušnými inštitúciami.

V zmysle uvedenej smernice je v školách zaužívané, že sa prípady agresívneho správania najskôr riešia osobnými pohovormi s učiteľom, riaditeľom alebo inými odborníkmi, medzi ktorých nepochybne patria koordinátori prevencie, školskí psychológovia či sociálni pedagógovia.

ÚLOHA ŠKOLSKÉHO PSYCHOLÓGA A TÍM ODBORNÍKOV

Prejavy negatívneho správania majú v školách narastajúcu tendenciu. Vzhľadom k tomu je potrebné, aby funkcie uvedených odborníkov boli zavedené v každej základnej škole. Na nárast agresívneho správania poukazujú mnohé realizované výskumy. Jeden z mnohých bol v roku 2010/2011 uskutočnený v šiestich základných školách. Tri boli mestské a tri vidiecke. Náhodne bolo vybraných 78 učiteľov. Cieľom výskumu bolo zistiť a analyzovať frekvenciu výskytu agresivity žiakov voči učiteľom vo vybraných základných školách. S agresivitou žiakov na základných školách v meste sa stretlo 100% respondentov. Na vidieku sa len 10,53% z vybraných učiteľov vo svojej praxi nestretlo s agresivitou žiakov voči svojej osobe a voči kolegom (Václavíková, J., 2011). Dôležité však zo zistení vyplynulo, že učitelia opakovane upozorňujú, že správanie žiakov sa neustále zhoršuje a posúva sa k žiakom do nižších ročníkov. Znamená to, že s agresívnym správaním žiakov sa učitelia stretávajú už u žiakov mladšieho školského veku a to na prvom stupni základnej školy.

Šimegová, M. (2007) uvádza, že v prípade avízovaného agresívneho správania môže školský psychológ zabezpečiť nielen účinnú prevenciu, ale aj poskytnúť primerané intervencie a nápravu. Náplň práce školského psychológa podľa Valihorovej, M. - Gajdošovej, E. (2014) pozostáva z poznávania osobnosti žiaka z hľadiska osobnostného, kognitívneho, emocionálneho a sociálneho vývinu. Školský psychológ pracuje s celým systémom školy. Osobitnú pozornosť venuje žiakom s problémami v učení, žiakom s poruchami správania, tým, ktorí sa nachádzajú v krízových životných situáciách, žiakom nadaným aj talentovaným. Rodičom či zákonným zástupcom poskytuje informácie, konzultácie, kariérové poradenstvo a spolupracuje s nimi pri výchove a vzdelávaní žiakov.

Podľa Hroncovej, J.- Emmerovej, I. (2004) primárnu prevenciu sociálno-patologických javov, organizáciu voľno-časových aktivít detí a mládeže, poskytovanie sociálneho poradenstva, spoluprácu s rodičmi môže v škole v spolupráci so školským psychológom poskytovať aj sociálny pedagóg.

Dôležitú úlohou v tíme odborníkov zaoberajúcich sa riešením problematiky agresie a agresívneho správania zohráva koordinátor prevencie. Jeho úlohou je koordinovať preventívne aktivity v škole, pričom túto činnosť vykonáva na základe poverenia riaditeľom školy.

Koordinátor prevencie vypracúva plán prevencie v spolupráci s celým tímom, ktorého súčasťou je už spomínaný školský psychológ, sociálny pedagóg, triedny učiteľ, riaditeľ školy, výchovný poradca aj rodič. Spoločne hľadajú efektívne postupy a spôsoby na riešenie vzniknutých situácií uvedenej problematiky.

Na rozpoznávanie agresívneho správania a jeho prejavov u žiakov v mladšom školskom veku okrem psychologických diagnostických metód a testov je vhodné z pedagogického hľadiska využívať pozorovanie, diagnostický rozhovor, dotazník, zážitkové učenie s využitím štruktúrovanej hry, modelové situácie na riešenie konfliktov a podobne. Ide o náročný proces, ktorého výsledkom je pochopenie individuálnych schopností dieťaťa a dôvody, prečo je jeho správanie voči okoliu agresívne.

ZÁVER

Vzhľadom na závažnosť a celospoločenskú potrebu riešiť narastajúce problémy s násilím, agresiou a agresívnym správaním sa vedecko-výskumný tím psychológov a pedagógov z Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici podujal skúmať emocionálno-sociálne aspekty agresie u žiakov v mladšom školskom veku. Vedecko-výskumný tím pod vedením doc. PhDr. Marty Valihorovej, CSc., od roku 2015 v rámci projektu VEGA skúmanie realizuje v spolupráci s Akadémiou vied ČR a Wyższou Szkołą Pedagogiczną w Łodzi. Cieľom je exaktné vedecké skúmanie prevalencie agresie u žiakov mladšieho školského veku na primárnom stupni vzdelávania, ako aj hodnotenie príčin a dôsledkov násilného správania sa žiakov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANTIER, E. 2004. *Agresivita detí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2
- BAKOŠOVÁ, Z. 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FIF UK, 2008. 250 s. ISBN 978-80-969944-0-3
- ČERMAK, I. 1998. *Agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta, 1998. 206 s. ISBN 80-902614-1-8.
- ČERMAK, I. 1998. *Dětská agrese*. Brno: Nakladatelství CERM, 1998. 28 s.
- HRONCOVÁ, J – EMMEROVÁ, I.: *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2004. 279 s. ISBN 80-8083-028-2
- HRONCOVÁ, J.- KRAUS, B. a kol., 2006. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: UMB pedagogická fakulta. 2006. ISBN 80-8083-223-4.
- KARIKOVÁ, S. 2005. *Osobnostné a mentálne poruchy u detí a mladistvých zo sociálne znevýhodneného prostredia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2005. Vydanie: [1. vyd.] ISBN: 8080831645
- KOLÁŘ, M., 1997, 2000. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997, 2000.
- KOLÁŘ, M., 2001, 2005. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, 2005.
- LOVAŠ, L. 2010. *Agresia a násilie*. Bratislava : 2010. 195s. ISBN 978-80-551-1752-2

Metodické usmernenie MŠ SR č. 7/2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach.

ONDREJKOVIČ a kol. 2001. *Sociálna pedagogika*. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2001.

ŘÍČAN, P. 1995. *Agresivita a šikana medzi deťmi: jak dát deťom ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha : Portál (nakladatelství), 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

SMIKOVÁ, E – KOPÁNYIOVÁ, A.: 2013. *Pedagogické možnosti znižovania agresivity detí v školskom veku*. Bratislava : 2013. 70 s. ISBN 978-80-8052-478-4

ŠIMEGOVÁ, M. 2007. *Šikanovanie v školskom prostredí*. Banská Bystrica : 2007. 110s. ISBN 978-80-8083-384-8

VÁCLAVÍKOVÁ, J. 2011. *Agresivita žiakov základných škôl voči učiteľom – diplomová práca*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. 93 s.

VALIHOROVÁ, M. - HEINZOVÁ, Z. 2005. *Šikanovanie v škole a jeho dôsledky*. In *Škola očami dnešného sveta*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Prešov, 29.-30. júna. Prešov : MPC, 2005. ISBN 80-8045-398-5. S. 432-436.

VALIHOROVÁ, M. 2006. *Agresivita a šikanovanie z pohľadu učiteľov*. In *Násilie na školách : zborník príspevkov z 2. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie "Ďuričove dni"*, konanej v dňoch 31. 8.- 2. 9. 2006. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, Asociácia školskej psychológie SR a ČR, 2006. ISBN 80-8083-3125. S. 341-350.

VALIHOROVÁ, M. 2008. *Šikanovanie z pohľadu učiteľov stredných škôl*. In *Násilie v edukačnom prostredí*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008. ISBN 978-80-8083-693-1. - S. 115-129.

VALIHOROVÁ, M. 2008. *Emocionálna inteligencia a agresivita*. In *Socialia 2007 : prevencia sociálno-patologických javov u detí, mládeže a dospelých*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2008. - ISBN 978-80-8083-595-8. - S. 131-135.

VALIHOROVÁ, M. - GAJDOŠOVÁ, E. 2014. *Súčasný trendy v príprave psychológov pre súčasnú edukačnú prax na Slovensku*. In: *Školský psychológ- časopis Asociácie školskej psychológie SR a ČR*. Brno: 2014, č. 1-2, ročník 14. ISSN 1212-0529.

VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : 2008. ISBN 978-80-7367-414-4

ZIMOVÁ, Z. 2006. *Sociálne vzťahy a problémy na školách*. Bratislava : RAABE, 2006, 270 s. 1. 31.

PaedDr. Zlatica HULOVÁ, PhD.

Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky

Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Ružová 13

974 11 Banská Bystrica

e-mail: zlatica.hulova@umb.sk